

bioveem

nieuwsbrief

biologische melkveehouderij versterken en verbreden

in dit nummer

- De Bioveem-aanpak is hot
- Studiegroepen Diergezondheid & Voeding
- Klavercystenbesmetting op grasklaverpercelen

- Bert Wagenvoort; Biologische boeren zijn eigenzinnig en doorzetters
- Zoals Jan en Aletta; boeren in West Friesland
- Zekerheid ontwikkelen uit ervaringswetenschap; Een voorbeeld uit de homeopathie

De Bioveem-aanpak is hot

Kennis in netwerken, dat is de toekomst voor de kennisinfrastructuur van de landbouw. Kennis moet stromen, zowel van onderzoek naar praktijk (formele kennis), maar ook van innoverende ondernemers naar onderzoekers toe (ervaringskennis).

“Onderzoeksresultaten mogen niet verstoffen”, is één van de conclusies van de kennistransitiedag die het Ministerie van LNV begin april organiseerde. Maar de vraag is, wat noemen we nu eigenlijk kennis? Is alleen datgene wat uit formeel onderzoek komt kennis? De ‘harde cijfers’ uit proeven, waarin gemeten wordt? Of is ervaringskennis ook kennis?

In Bioveem werken we in teamverband aan beide kennisstromen. Ervaringskennis van pionierende boeren wordt gecombineerd met kennis afkomstig uit proeven op de bedrijven. Communicatie is een belangrijk middel om de boeren-ervaringstaal af te stemmen op de taal uit cijfers en modellen. Bioveem laat zien, dat dit concept van ontwikkelen en onderzoeken een omslag betekent in hoe de boer, de adviseur en de onderzoeker zich op moeten stellen. Iedereen moet bereid zijn om zich te verplaatsen in de manier van denken en handelen van de anderen.

De onderzoeker is ook gesprekspartner voor de boer, hij helpt hem te reflecteren op zijn ervaringen. De adviseur is ook een beetje onderzoeker, hij komt niet alleen om een goed advies te geven,

maar leeft zich ook in in de drijfveren en de doelen die de boer zich stelt. De boer is ook een beetje onderzoeker, hij is bereid om helderheid te geven over doelen en de wijze waarop hij stapsgewijs bezig is zijn bedrijf te ontwikkelen. Kortom Bioveem is uitdagend, maar betekent wel een omslag voor alle deelnemers.

Bioveem is een innovatief kennisnetwerk. De samenstelling van de deelnemers is zodanig gekozen, dat alle boeren individueel iets toevoegen aan het geheel. Een gemiddelde boer bestaat niet, kennis en advies zijn maatwerk. Door de juiste veehouders thematisch bijeen te brengen, komen de kennisontwikkelingen op gang. Boeren die bereid zijn te luisteren naar elkaar, zich in elkaars situatie te verplaatsen en die vanuit hun eigen kracht hun eigen bedrijfssysteem weten te ontwikkelen.

Boeren leren graag van boeren. Boeren willen best graag kijken bij een ander die iets nieuws ontwikkeld heeft of dit nu om techniek of complex management gaat. Bioveem kent dan ook een communicatietraject, waarin de mogelijkheid bestaat om (georganiseerd) de voorloper

Bioveem samen vooruit De balans na drie jaar onderzoek en ontwikkeling

Participatief onderzoek, innovatieve oplossingen, pionierende veehouders, kennisdoorstroming en netwerken. Het klinkt goed, maar wat hebben we als project nu eigenlijk bereikt?

Op donderdag 28 oktober presenteren wij de tussenstand van Bioveem. In een middag en avondprogramma brengen wij u op de hoogte van de resultaten na drie jaar onderzoek en hun bruikbaarheid in de praktijk. Per thema worden de hoogtepunten op een interactieve manier met u gedeeld.

Noteert u deze datum vast in uw agenda. Meer informatie over het programma kunt u in de volgende nieuwsbrief lezen.

bedrijven te bezoeken. Er zijn studieclubs, waarin ervaringskennis en formele kennis door kunnen stromen. En als elk goed project publiceert Bioveem haar resultaten in korte artikelen in de vakpers, vlugschriften of rapporten. Veel boeren houden niet van rapporten, maar hun animo tot lezen stijgt aanmerkelijk als zij zien dat informatie verkregen is van andere collega-boeren. Door met citaten te werken wordt de informatie die we over wilt brengen veel laagdrempeliger voor anderen.

Is Bioveem klaar? Nee, Bioveem heeft een goede start doorgemaakt en wordt met veel enthousiasme door alle betrokkenen voorgeleefd. Stapsgewijs wordt helder hoe de nieuwe structuren eruit kunnen zien, maar ook voor Bioveem valt er nog wel het een en ander te leren en te verbeteren. Bioveem is echter wel hot, het concept heeft toekomst en de betrokkenen komen goed op stoom.

Ton Baars, Louis Bolk Instituut

Onderzoekers en boer zijn gesprekspartners

De boer en adviseur stappen ook in de rol van onderzoeker

Studiegroepen Diergezondheid & Voeding

Dit jaar zijn er binnen Bioveem twee studiegroepen Diergezondheid & Voeding van start gegaan. Externe deskundigheid wordt ingebracht door Bernard Simons van Agri-V.A.K, een particulier adviesbureau. Simons bezit specifieke kennis waardoor hij aan de koeien kan aflezen of er tekorten zijn op gebied van mineralen en sporenelementen. Daarnaast heeft hij een eigen rantsoenberekeningsprogramma.

Marco van Liere, Pieter Boons, Jan van Dorp, Jan Duijndam, Huib Bor en Jos Elderink zijn vanuit Bioveem bij de studiegroepen betrokken. Naast biologische boeren uit de regio doen er ook gangbare veehouders mee. Het doel is om te leren anders naar koeien te kijken en om meer gevoel te krijgen bij de cijfers en kengetallen van het eigen bedrijf.

Op de eerste bijeenkomst hebben de deelnemers met elkaar een aantal melkcijfers vastgesteld waaronder celgetal, ureumgetal, lactose, vet-eiwitverhouding, tussenkalftijd en netto-opbrengst. Hieraan is een streefwaarde gekoppeld die maar weinig bedrijven halen. Elk bedrijf zal zelf aan de slag moeten om de streefwaarde te halen en zijn diergezondheid te verbeteren.

Diergezondheid raakt vele facetten van het

bedrijf. Het begint al met de bemesting. Om een goede benutting te krijgen dient men optimaal in te spelen op de omstandigheden zodat de bodem de mest goed opneemt. Geen mest uitrijden voor de bodemtemperatuur goed is en zorgen voor voldoende water bij de mest. Dit voorjaar is water een beperkende factor.

Simons motiveert boeren om zelf te experimenteren op hun bedrijf. Zo heeft een Brabantse veehouder melasse bij de drijfmest gemengd voor een betere stikstofbenutting. Een ander voert sinds kort maïsmeel om via het rantsoen een betere benutting te krijgen. Over de resultaten van deze experimenten brengen we u in de volgende nieuwsbrief op de hoogte.

Edith Finke, DLV-adviesgroep NV

Het doel van de studiegroep is anders leren kijken naar koeien

Klaverzystenbesmetting op grasklaverpercelen

De biologische veehouderij is voor de stikstofvoorziening van het bedrijf voor een groot deel afhankelijk van de stikstofbinding van klaver. Met name op de minerale gronden (zandgrond en klei) creëert dit een grote afhankelijkheid van klaver. Dit maakt de bedrijfsvoering gevoelig voor ziektes en plagen in klaver.

Een belangrijk probleem bij de teelt van witte klaver begin jaren '90 was de schade door slakkenvraat. Door meer resistente rassen is dit probleem tegenwoordig beduidend minder. Ondanks dit blijft het belangrijk om de vinger aan de pols te houden rond mogelijke ziekte en plagen van klaver. Een mogelijk probleem is het klavercystenaaltje. In een proef van het Louis Bolk Instituut op Aver Heino nam de besmetting met het klavercystenaaltje in 6 jaar toe van 3% tot 100% van de experimentele plotjes. In dezelfde proef is een negatieve trend gemeten tussen de klavercystenbesmetting en droge stof productie van klaver. Dit was in de behandeling met enkel fosfaat en kali-bemesting en hele hoge klaveraandelen. In een praktijkperceel op zandgrond met 10 jaar hoge klaveraandelen werd het abrupt terugvallen van de klaver door de Plantenziektkundige Dienst gerelateerd aan een besmetting met het klavercystenaaltje.

Om een indruk te krijgen van de besmetting met het klavercystenaaltje op biologische melkveebedrijven zijn op de acht zandbedrijven in bioveem 48 grasklaverpercelen bemonsterd op het klavercystenaaltje. Van de acht bedrijven was er op twee bedrijven geen enkele klavercyste te vinden. Hierbij kon geen relatie worden gelegd tussen jaar van omschakeling en klaverhistorie. Schijnbaar zijn er bedrijven waar

Op twee van de acht bedrijven was geen enkele klavercyste te vinden. Hoe het komt dat sommige bedrijven wel en andere niet besmet zijn is nog niet duidelijk.

geen klavercystenbesmetting aanwezig is die zich dan ook niet kan opbouwen. Mits er geen besmette grond wordt overgebracht, bijvoorbeeld via een ploeg van de loonwerker.

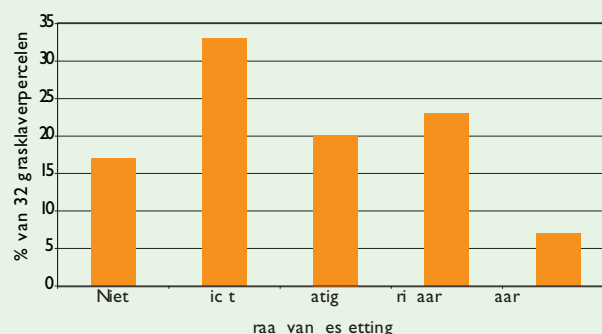
Op de zes bedrijven waar wel een klavercystenbesmetting voorkwam is in figuur 1 de mate van besmetting weergegeven. 70% van de percelen had geen tot een matige besmetting en 30% van de percelen was vrij zwaar tot zwaar besmet. Ook hier kon geen relatie worden gelegd tussen klaverhistorie op het perceel en klaveraandeel.

Het probleem van het klavercystenaaltje in bestaande grasklaver lijkt mee te vallen. Bij herinzaai of doorzaai van grasklaver op een perceel met klavercystenbesmetting kunnen mogelijk bij een vrij zware tot

zware besmetting problemen ontstaan voor de klaverkiemplanten. In een vruchtwisselingproef in België wordt momenteel onderzocht in hoeverre de klavercystenbesmetting afneemt na een aantal jaren vruchtwisseling met snijmaïs.

Nick van Eekeren,
Louis Bolk Instituut

Figuur 1: Klavercystenbesmetting op 32 grasklaverpercelen van 6 bedrijven met aanwezigheid van klavercysten.

Bert Wagenvoort; Biologische boeren zijn eigenzinnig en doorzetters

Bert Wagenvoort is geboren in 1958 en getrouwd met Louise. Ze hebben samen twee kinderen en runnen een biologisch melkveebedrijf in de Achterhoek. Bert heeft eerst 20 jaar in maatschapverband met zijn ouders gewerkt en is in 1999 omgeschakeld naar een biologische bedrijfsvoering.

De grote hobby van het gezin Wagenvoort is het fokken en rijden van paarden. Daarnaast interesseert Bert zich voor maatschappelijk en sociale onderwerpen zoals landschapontwikkeling en vernieuwende ontwikkelingen in de Nederlandse landbouw. De achterhoeker haalt inspiratie uit een financieel sterk bedrijf en het ontwikkelen daarvan.

Bert is gek met zijn koeien, hij is een avondmens en melkt graag. "Ik ben een koeiencoach en vind het belangrijk dat de dieren gezond zijn. De administratieve besommingen komen soms in het gedrang, maar ik wil wel overzicht houden over waar ik mee bezig ben."

Bert noemt zichzelf een "saldo-boer" binnen de biologische gedachten. Hij wil een hoog rendement behalen en daarbij de natuur in waarde laten. De huidige locatie richt zich op maximaal bedrijfsrendement en dierenwelzijn. Bij aanschaf van werktuigen wordt getracht deze gezamenlijk met collega-boeren aan te schaffen.

Om spreiding in het bedrijf te houden, is een begin gemaakt met het ontwikkelen van agrarisch

natuurbeheer om neveninkomsten te genereren en het bedrijf uitstraling te geven.

En dat moet lukken... Het bedrijf van Bert en Louise is prachtig. Een vriend van Bert heeft ook een pachtbedrijf en er zijn ver gevorderde plannen om beide bedrijven samen te voegen. Samen bouwen zij op een nieuwe locatie in de nabije omgeving een nieuwe stal, compleet ingericht voor melkvee.

Een samenvoeging heeft veel voeten in de aarde, want beide bedrijven zijn pachtbedrijven van

twee verschillende verpachters. De hoofdreden tot samenvoegen is het arbeidsplaatje. Bovendien kan het ook economisch voordelig zijn. Externe factoren zoals prijsontwikkelingen, wet- en regelgeving geven aan dat er aan schaalvergroting gewerkt moet worden. "Bij mij loopt het ene zo over in het ander; omschakeling – bedrijfsvergroting – verkaveling – en nu het samengaan. Het is interessant en spannend." Deze eigenzinnige Bioveem deelnemer ziet de toekomst optimistisch en vol plannen tegemoet.

Han Busger op Vollenbroek, DLV-adviesgroep NV

Zoals Jan en Aletta; boeren in West Friesland

Jan en Aletta Vis zijn in 1990 als part-time boeren in het gangbare melkveebedrijf van de familie gestapt. Ze betrokken in Sijbekarspel de fraaie Westfriesse stolpboerderij en begonnen met 18 ha land, 139.000 kg melkquotum en een oude stal.

In 1997 is het bedrijf omgeschakeld naar een biologische bedrijfsvoering. De beslissing was gebaseerd op hun verwachting dat het overheidsbeleid m.b.t mineralengebruik zou leiden tot de behoefte om te extensiveren. Omschakeling naar biologische productie sloot hier goed bij aan. De voornamelijk agrarische gemeenschap in het dorp vond dit maar vreemd. Inmiddels is men er aan gewend en hebben Jan en Aletta zich voldoende bewezen.

In 2003 is het bedrijf helemaal overgenomen en begon de familie Vis met de voorbereidingen voor vernieuwing. Jan heeft inmiddels zelf de

melkstal gerenoveerd en de capaciteit uitgebreid. Deze maand is hij begonnen met het slopen van de oude stal. Die moet dit jaar nog plaatsmaken voor een nieuwe ligboxenstal.

Door de bedrijfsovername en de nieuwbouw was een groei in melkquotum nodig. De afgelopen jaren hebben Jan en Aletta hier veel in geïnvesteerd. Omdat de oude stal onvoldoende ruimte bood is het nieuwe quotum eerst verleend, zodat het direct rendement opleverde. Inmiddels volgen de ontwikkelingen elkaar snel op. Het bedrijf loopt goed, mede omdat Jan en Aletta het gras/klaver management goed in de vingers hebben en omdat ze boeren op zeer goede grond.

Jan en Aletta melken nu een quotum van 467.000 kg melk vol. Ze willen graag doorgroeien naar 500.000 kg melk en ze zoeken nog naar 12 hectare land om in de eigen ruwvoorziening te kunnen voorzien. De hoop is gevestigd op grond van het Noord Hollands Landschap, die thans in een verkaveling is betrokken

Jan heeft veel aan Bioveem. Hij kan goed luisteren en weet de ervaringen goed te vertalen naar zijn bedrijf. Zelf zet hij zich op het bedrijf sterk in

voor het optimaliseren van de teelt van gras/klaver en het bestrijden van ridder- en krulzuring in de gras/klaver. Daarnaast houdt hij zich bezig met het telen van grasbrok om extra eiwit op eigen bedrijf te produceren. Hierdoor is het bedrijf minder afhankelijk van mengvoer.

Een leuke bijkomstigheid is dat enkele hectaren land verhuurd zijn als tulpenland voor een biologische bloembollenkweker. Dit ondersteunt de ontwikkeling van de biologische bloembollenteelt en is financieel interessant voor de familie Vis.

Kees Water, DLV-adviesgroep NV

Zekerheid ontwikkelen uit ervaringswetenschap; Een voorbeeld uit de homeopathie

In de ervaringswetenschap gaan we uit van expert-kennis en maak je gebruik van de groene vingers van een boer of de klinische blik van de dierenarts. Zo'n persoon heeft een beeld van processen, van het natuurlijke verloop, een innerlijke standaard 'wat normaal is'. Bijvoorbeeld een boer weet hoe 's ochtends de koeien de stal in komen, of hoe de grasgroei in het voorjaar tot ontwikkeling komt.

Vanuit dit innerlijke beeld weet de boer feilloos te handelen.

Een voorbeeld vanuit de homeopathie maakt dit duidelijk. Het bedrijf van Marco van Liere kampte jarenlang met kalverdiarree. Door deze ervaring heeft hij een goede blik ontwikkeld voor de reikwijdte en uitingsvormen van het 'normale' ziekteverloop (bandbreedte). Hij reflecteert voortdurend op zijn inzicht in het 'normale verloop' van de kalverdiarree: "Vroeger gebruikte ik alleen elektrolyten, daar hield ik ze dan drie dagen op om de kalveren van de diarree af te krijgen, maar zodra de kalveren 1 liter melk kregen, kwam de diarree meteen weer terug. Ik moest er dan heel hard aan trekken om ze er weer bovenop te krijgen. Nu geef ik ze het homeopathische middel, en na een halve dag drinken ze weer." Marco: "Ik heb eerst nieuwe kalverhokken gebouwd, voor een meer hygiënische huisvesting. Maar toch kreeg ik de besmetting niet weg. Nu ik met homeopathie bezig ben, denk ik niet meer in termen van besmetting. Bij diarree kijk ik naar het soort diarree en het kalf zelf en bepaal op basis daarvan het juiste homeopathische middel." Marco behandelt zo snel mogelijk. Wanneer hij ziet, dat de kalveren niet meer al hun melk opdrinken en/of blijven sabbelen aan de speenemmer, dan geeft hij het middel Arsenicum. Een ander middel, Veratrum, wordt bij een andere vorm van diarree gebruikt: "Bij Veratrum zie je het aan de mest, die is dan erg waterig. Als ze hun portie melk maar voor driekwart op hebben, geef ik Arsenicum. Elektrolyten geef ik alleen

Kijken en observeren. Om patronen te leren herkennen moet de veehouder eerst zijn eigen dieren kennen.

nog als het kalf erge diarree heeft, om hem toch nog wat te laten drinken. Met name bij kalveren die eerst Arsenicum hebben gehad." Marco heeft geleerd om goed onderscheid te maken in diarreetype: "Arsenicumdiarree vind ik stinken. Veratrumdiarree is meer waterig, als ik de diarree niet ruik, dan denk ik aan Veratrum. Calcerea phosphorica gebruik ik bij dikke witte mest." Marco weet met zekerheid, dat de verbeteringen aan de homeopathische middelen liggen. Dat is gebaseerd op verschillende voorvallen. Zijn vader heeft bijvoorbeeld middelen (per ongeluk) verwisseld en er was toen geen genezing. Verder ziet hij ook een onmiddellijk effect na een ingreep, dus het verwachte verloop is anders. Het is nog niet gebeurd, dat de diarree terugkwam na een succesvolle homeopathische behandeling. Na gebruik van elektrolyten was dit wel het geval.

In de ervaringswetenschap is er een andere zekerheid dan in een experimentele opzet. De boer 'toetst' wat hij ziet aan zijn innerlijk opgebouwde ervaringsbeeld over het ziekteverloop. Er is sprake van een patroon dat hij herkent en waarop hij afwijkingen constateert, samenhangend met zijn ingreep. Door de overeenkomst in patronen stel je het causale verband vast tussen ingreep (handeling) en afdruk van de ingreep in de ruimte of in de tijd (patroon). De zekerheid wordt groter wanneer je herhaling ziet van het patroon bij andere dieren of bij ingewikkelder patronen. Gereflecteerde ervaringskennis kan op die manier geëvalueerd en overgedragen worden. Daarbij is het van belang om het ervaringsverhaal van de boer te controleren: zijn er geen andere ingrepen geweest en, belangrijker, heeft de boer zijn waarnemingen vastgelegd? Blauwe ogen alleen zijn niet genoeg!

Het belangrijk om de dieren regelmatig zorgvuldig te bekijken. Dit kan goed wanneer er een behandeling of ingreep wordt uitgevoerd.

Ton Baars, Louis Bolk Instituut & Marco van Liere, Aalsthoeve

colofon

In Bioveem bundelen veehouders, onderzoekers en adviseurs de komende jaren hun specifieke kennis, visies en vaardigheden.

Missie:

Gezamenlijk een unieke bijdrage leveren aan de versterking, ontwikkeling en uitbreiding van de biologische melkveehouderij in Nederland.

Bioveem is een initiatief van;

Animal Sciences Group, Divisie Praktijkonderzoek

De organisatie voor onderzoek en kennisoverdracht in de dagelijkse praktijk van de Nederlandse veehouderij. Onafhankelijk, Objectief en Open.

Louis Bolk Instituut

Pionier in wetenschappelijk onderzoek en vernieuwing van de biologische landbouw, voeding en geneeskunde. Verbindt Wetenschap met Ecologie, Ethiek en Landbouwpraktijk.

DLV-adviesgroep n.v.

Grensverleggende advisering door continue vernieuwing in ondernemerschap Direct en flexibel inspelen op veranderende markten en tegemoet te komen aan specifieke wensen van opdrachtgevers

In samenwerking met: GD, PRI en LEI.

Bioveem wordt mede gefinancierd door Rabobank Nederland, Stichting Stimuland Overijssel, Stuurgroep Landbouw Innovatie Noord-Brabant en de Provincies Fryslân, Overijssel, Gelderland, Noord-Holland en Zuid-Holland.

Bioveem Secretariaat

Postbus 2176
8203 AD Lelystad
Telefoon 0320-293211
Fax 0320-241584
bioveem.po.asg@wur.nl
info@bioveem.nl

Redactie

C. Staal, Animal Sciences Group,
Divisie Praktijkonderzoek

Ontwerp en vormgeving

het Effect communicatiebureau

Druk

Dukkerij Cabri B.V. Lelystad

Gratis exemplaren van de nieuwsbrief zijn aan te vragen bij het secretariaat. Overname van artikelen is toegestaan mits voorzien van duidelijke bronvermelding.